

https://epa.oszk.hu/00900/00960/00031/fejos_zoltan.html

Fejős Zoltán:

Schüzler Alajos, az 1928-as Kossuth-szoborállítás fő marsallja és dokumentátora

Az idén volt kilencven éve, hogy New Yorkban a Riverside Drive-on felavatták Kossuth Lajos szobrát. Az ünnepség az amerikai magyar közösségek széleskörű – bár korántsem teljes – összefogásával zajlott le, amelyen ötszáz fős óhazai küldöttség – „zarándokok” csapata – vett részt. Ez volt minden idők legnépesebb csoportos magyarországi látogatóserege Amerikában. Kossuth Lajos szobrának New York-i avatása – „Huszezren a Riversideon” – küldte Harsányi Zsolt tudósítását a Pesti Hírlapnak¹ – és a „zarándokok” több várost érintő körútja viszonylag élénk figyelmet keltett amerikai közéleti, politikai körökben is. Mindezt a kor viszonyaihoz mérten élénk sajtófigyelem kísérte, ha nem is érte el Kossuth Lajos amerikai körútjának átütő visszhangját. A magyar küldöttek és az amerikai magyar közösségek New York-i felvonulása, a szoborleleplezési ünnepség, majd a washingtoni elnöki látogatás, a clevelandi Kossuth-szobor megkoszorúzása, de még a pittsburghi acélgyár csoportos megtekintése is Magyar Amerika első igazi médiatizált eseménye volt, amit később is csak az 1956-os menekültek fogadtatása múlott felül. Fotók tömege, rajzok-karikatúrák, filmfelvételek készültek, a résztvevők tollából szép számú úti beszámoló, emlékezés született.² Politika, magyar-amerikai kapcsolatok, transznacionálisizmus, az etnikus kultúra nyilvános kifejezése, vizuális megszerkesztése mind olyan kérdések, amelyek alapján már eddig is sokat írtak róla a kortárs résztvevők épp úgy, mint az utókor elemzői.³ Ennek ellenére nem született még meg átfogó, mindezen s további szem-pontokat egyesítő feldolgozása. Források még mindig kerülnek elő,⁴ így előbb-utóbb erre is sor kerülhet. Egy nagy jelentőségű régi-új forrás felbukkanása sokban elősegítheti ezt. A szoborállítás huszonöt éves évfordulójára Vasváry Ödön felidézte az eseményeket, s a clevelandi Szabadságban megjelent kétrészes cikke végén a következőket írja:

¹ Harsányi Zsolt: Huszezren a Riversideon. (Kiküldött tudósítónktól.) Pesti Hírlap, 1928. március 31. p. 5. – A résztvevők számára voltak nagyobb, 30-40 ezer fős becslések, de kisebbek is. A rivális lap, a clevelandi Szabadság lekicsinylően ötezer résztvevőről írt (vö. Kun Andor: Látogatás a Times szerkesztőjénél. Amerikai Magyar Népszava, 1928. március, kivágat a Schüzler-albumban). A New York-i napilap szerint a felvonulásban 15 ezren vettek részt, az ünnepségen 40 ezren, lásd Példátlan fénnel leplezték le Kossuth new yorki szobrát. Amerikai Magyar Népszava, 1928. március 16. p. 23.

² Önálló művek: Faragó László: Kossuth zarándokok útja Amerikába 1928. Békés, Petőfi-nyomda, 1928., Reprint: Miskolc, Kossuth Lajos Koszorúja Alapítvány, 2002., Dr. Lázár Andor: Az amerikai Kossuth-zarándoklás. Budapest, Révai, 1928., Liber Endre: A főváros küldöttségének amerikai útja: naplószerű feljegyzések. Budapest: Székesfővárosi Házinyomda, 1928., Molnár Félix (szerk.): Amerikai Kossuth Lajos zarándok-emlékalbum. Budapest, Radó ny., 1928., Dr. Vásáry István: Jelentése a newyorki Kossuth-zarándoklatról. Debrecen: Városi Tanács, 1928., Weissenbach Iván: Benyomások a nemzeti Kossuth zarándokbizottság 1928. évi március havában tartott amerikai útjáról. Kaposvár, Keresztény ny. 1928., Bíró Zoltán dr.: Amerika. Magyarok a modern csodák világában. Budapest, Novák és Társa., 1929., A nagy zarándok út. Pólya Tibor rajzai. Budapest, Hellas ny., 1930.

³ Fejős Zoltán: A nemzeti hős három „arca”. Kossuth-szobrok az Egyesült Államokban. In: Történelem és emlékezet. Művelődéstörténeti tanulmányok a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. Szerk.: Kriza Ildikó. Budapest, Néprajzi Társaság, 1998. 45–60., ill. 1–4. (8 kép). Uő: Three Faces of the National Hero. Statues of Kossuth in the United States. The Hungarian Quarterly, Vol. XL. No. 156. Winter 1999. 107–119. Mathey Éva: Kossuth zarándoklat az Egyesült Államokban. In: A mondat becsülete: Írások a hetvenéves Abádi Nagy Zoltán tiszteletére. Szerk.: Bényei Tamás – Bollobás Enikő – D. Rácz István. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010. 459–466.

⁴ Az OSZK-ban található főbb források bemutatásával lásd legutóbb Elbe István: Egy Kossuth-zarándok élményei az Olympic tengerjárón. nemzetikonvtar.blog.hu, 2015. április 13.; Levéltári források alapján és közlésével: Kovács Eleonóra: „Kossuth apánk emlékére” – Akóts János amerikai útleírása. reformacio.mnl.gov.hu blog, 2016. 09. 03.; Varga István: Tengeren túli zarándoklat. Helyem, Házam, Palotám – XV. kerületi helytörténeti értesítő, 2016. február, 61–64.; Kecskeméti Kossuth-zarándokok New York-ban. Hírös Naptár - Értéktörző helytörténeti weblap, Kecskemét.

„Tömérdek kép is készült akkoriban az eseményekről, de szebb és teljesebb gyűjteményét a new yorki események képeinek és a lapkivágásoknak sehol sem láttam, mint Schüsler Alajos építészmérnöknel, aki jelenleg Hagerstown marylandi városban lakik. Ez a lelkes magyar, aki 10 éves korában került át Amerikába, rendkívül gyakorlott fotografus is. Számtalan felvételt készített a new yorki Kossuth napok alatt, amelyek mintaszerűen vannak összegyűjtve három nagy kötetet kitevő gyűjteményében. Ez a nagy történelmi értéket képviselő aktuális fényképgyűjtemény az amerikai magyarság kulturkincseinek egyik legértékesebbje.”⁵

Szerencsére a gyűjtemény nem kallódott el, az Amerikai Magyar Alapítványhoz (New Brunswick, NJ) került – valószínűleg összeállítója halála után. Deák Nóra 2018-ban a Mikes Kelemen program keretében az alapítvány levéltárában megkereste, lemásolta, és előkészítette szakszerű digitalizálásra.⁶ Ennek révén a dokumentum digitális másolata hazakerül Magyarországra is, az Országos Széchényi Könyvtárban lesz majd kutatható.

De ki is volt Schüsler Alajos, mit tudunk róla? Keveset, jobban mondva: szinte semmit, leszámítva a Hungarians in America 1963-as és 1966-os kiadása kínálta tömör életrajzot.⁷ Részletesebb adatokat a korabeli sajtóból nyerhetünk, pontosabb családi információkat pedig a jelenleg hozzáférhető elektronikus genealógiai adatbázisokból nyerhetünk.⁸ Schüsler Alajos 1894. szeptember 27-én született a Bács-Bodrog megyei Sztanisics nevű magyar-német-szerb lakosságú településen, amelynek nevét 1904-ben Órszállásra változtatták. A katolikus anyakönyv szerint apja Schüsler Dezső, anyja Szistiszt Ilona volt. A források szerint nem tíz, hanem hét éves volt, amikor megözvegyült édesanyja magával vitte Amerikába két idősebb fivérével együtt.⁹ A pontos dátumot az Ellis Island-i bevándorlási adatbázisban saját neve alapján nem sikerült megtalálni. A későbbi amerikai adatfelvételekből valószínűsíthető, hogy anyja nem Schüsler néven lépett partra. A fiatal özvegyasszony három gyermekével New Yorkban telepedett le. Az 1910-es népszámlálás kéziratos ívei szerint Manhattanben, az 57-ik utcában laktak. Özvegy Helen Schuszler szobakiadással tartotta el családját – három fiát, akik közül az egyik nem 1902-ben érkezett Amerikába, hanem 1908-ban, s mint más forrásból kiderül, egy másik házasságból származik.¹⁰ Az anyjával együtt érkező harmadik fiú ekkor már tőlük külön élt: a frissen nősült 23 éves Leander Schuszler, taxifőőr ír feleségével az Amsterdam Avenue-n lakott.¹¹ Minden bizonnyal ő volt a legidősebb fiú. A fiúk anyja 1911-ben házasságot köt egy német férfival és rövidesen Brooklynba költöztek.¹² A házasság nem lesz tartós, 1924-ben két nőtlen féltestvér fiával lakik a 385 Lewis Avenue-n. Ez Schüsler Alajos lakcíme mindvégig, amíg New Yorkban él.¹³

A legkisebb fiú, Alajos szorgalmasan tanult, az elemi iskolát kitüntetéssel végezte. Anyagi körülményei nem tették lehetővé, hogy középiskolába menjen, így 15 évesen munkába állt. Több évi munka után elhatározta, hogy építész lesz. Nappal dolgozott, este tanult, s megszerezte diplomáját New York állam egyetemétől. A clevelandi H. K. Ferguson Company tervezője lett, idővel annak tulajdonosa. A keleti parti államokban több helyütt tervezett középületeket, ipari létesítményeket. Az Amerikai Magyar Népszavában közölt életrajz szerint ő tervezte a New York-i 42-ik utcában máig

⁵ Vasváry Ödön: A new yorki Kossuth szobor 25 éves jubileuma (Cikkek, I. köt. 428–435., Somogyi-könyvtár, Vasváry-gyűjtemény). Megjelent: Szabadság, 1953. március 12. és 13.

⁶ Deák Nóra segítségét a dokumentumok felkutatásában ezúton is köszönöm.

⁷ Hungarians in America: a biographical directory of professionals of Hungarian origin in the Americas. Ed. by Tibor Szy. New York, Hungarian University Association, 1963. 360., ill. New York, The Kossuth Foundation, 1966. 377.

⁸ Newspapers.com; fultonhistory.com, chroniclingamerica.loc.gov, familysearch.com; ancestry.com – az alábbiakban csak a legszükségesebb esetekben és egyszerűsített formában tüntetem fel a pontos forrást.

⁹ Amerikai Magyar Népszava, Huszonöt éves jubileumi szám, 1924. április 17. p. 5. (A továbbiakban AMN 1924.) Hear Architect Describe Hobby. Art Club Members Learn About Photography From Speaker. The News (Frederick, Maryland), Febr. 12, 1952. p. 6.

¹⁰ US Census 1910, database with images, FamilySearch, Helen Schuszler, Manhattan Ward 19, New York, enumeration district (ED) 1084, sheet 19A, family 478. Vö. AMN 1924.

¹¹ US Census 1910, database with images, FamilySearch, Leander C P A Schuszler, Manhattan Ward 12, New York, ED 637, sheet 1B, family 34.

¹² New York, New York City Marriage Records, 1829–1940, database, FamilySearch, August Hopp and Helen Seigrüst Ferency, 21 Feb 1911.– az adat megerősíti, hogy az asszonynak volt egy második házassága is. US Census 1920, database with images, FamilySearch, Alopus Schuszler in household of August Hopp, Brooklyn Assembly District 5, Kings, New York, ED 292, sheet 1A, line 28, family 6. Anyja 1940-ben hunyt el: New York, New York City Municipal Deaths, 1795–1949, database, FamilySearch, Helene Hopp, 22 Jun 1940.

¹³ AMN 1924.

meglévő Selwyn színházat.¹⁴ Tagja volt az Építészek New York-i Szövetségének, 1941-től az Amerikai Építészek Szövetségének, továbbá számos amerikai és amerikai magyar társadalmi, kulturális és jótékonyági szervezetnek, például a Fészeknek, a New York-i magyar mű¹⁵vészek első ilyen névvel alapított társaságának. Az amerikai állampolgárságot 1922-ben szerezte meg New Yorkban.¹⁶

Fiatalemberként intenzíven sportolt. Birkózott, bokszt, atlétikai összetett (all-round) számokban megnyerte 1917-ben az amerikai magyarok országos bajnokságát – ilyen is volt akkoriban –, s gerelyhajításban is az első lett. Ebben a sportágban 1920-ig minden évben ő vitte el az aranyérmét. Titkára lett előbb „az akkor még gyermekkorát élő Magyar Athlétikai Klubnak” – amelyet ő „tett megbecsültté” –, majd az országos Magyar Amerikai Athléta Szövetségnek.¹⁷

A sport mellett élénk társasági életet élt. Brooklyni lakásukon adott estélyeiről olykor a helyi angol nyelvű lapok is hírt adtak. Mandel Ernő (1886–1951), a New Yorkban megjelenő napilap, az Amerikai Magyar Népszava mindenkit ismerő hirdetésszervezője és újságírója többször ír barátjáról, Schüszlerről a lap vasárnapi számának Látom és Hallom című csevegő rovatában. Ez amolyan korabeli Facebook-oldal volt, Mandel a hét eseményeiről, rendezvényeiről, valamely jól ismert vagy még csak a közéletben botladozó amerikai magyar tetteiről, leginkább sikereiről, meglepő vagy humoros sztorikról írt pár soros beszámolókat, mini tárcákat. Ezzel a néhány éven át minden héten megjelenő rovattal páratlan krónikása lett a New Yorki-i magyar életnek. Az 1932. január 17-i

A Rare Sight in New York. Schüszler Alajos felvétele, 1935. Reprodukció. Stoneleigh College, Rye New Hampshire: A Portfolio from the Photographic Department, n. d., Vasváry-gyűjtemény

számban beszámolt arról, hogy a műépítész Schüszler Alajosnál volt házi mulatságon. Mintegy tizenketten jöttek össze, amerikaiak, magyarok vegyesen. Művészek, írók, építészek, mint Sarkadi Leó, Ruszkay Gergely és Szabados Zádor. Sarkadi (1879–1947) ismert festő, Szabados (1874–1939) ismert radikális újságíró volt, akiről több-kevesebb sikerrel a mai érdeklődő is talál valami információt. A festő Ruszkay viszont teljességgel ismeretlen számunkra. Schüszler a szóban forgó összejövétel előtti héten vette meg Ágaskút című festményét,¹⁸ a következő héten pedig ő is kiállítóként szerepelt a 11-ik utcai Painters and Sculptures Gallery magyar művészei kiállításán. Munkásságának feltárása még adóssága a kutatásnak – miként a galériát vezető szintén festő Varga Margit (1908–?) s a kiállító művészek többségének életműve is.¹⁹ A házi mulatságra az ünnepelt zongoravir-

¹⁴ Uo. – A színház 1918-ban nyílt meg. Tervezőjeként George Kestert tartják nyilván (Wikipedia), Schüszler szerepét nem sikerült kideríteni, illetve megerősíteni.

¹⁵ Ohio, County Naturalization Records, 1800–1977, database with images, FamilySearch, Aloysius Schusztler, 1922. [május 5-én].

¹⁶ AMN 1924. A Magyar Amerikai Atlétikai Klub országos versenyéről az amerikai lapok is hírt adtak, lásd például: New York Boys Lose Only Two Games Events. New York Tribune, Sept. 2, 1918. p. 11.

¹⁷ Hungarian tenor Honored at Dinner Party. Brooklyn Standard Union, February 28, 1923. (Dortsak László, a Magyar Operaház tenoristája tiszteletére.). M. Galambos Entertained. Brooklyn Daily Eagle, March 24, 1924. p. 7. (Táncos estély Galambos Márton festő tiszteletére.) Farewell Party. Brooklyn Standard Union, January 6, 1925. p. 11. (Miss Beatrice Rosenberg tiszteletére, aki később az Igazságügyi Minisztérium bírójaként lett ismert.)

¹⁸ Amerikai Magyar Népszava, 1932. január 10. p. 2. „Látom és Hallom” rovat.

¹⁹ Amerikai Magyar Népszava, 1932. január 21. p. 4. F[ülöp] I[lona] beszámolója. Varga Margit magyar bevándorolt szülők gyermeke New York államban született, vö. askART

tuóz, Nyíregyházi Ervin (1903–1987) is hivatalos volt, de az utolsó pillanatban New Brunswicken kellett koncertet adnia. „Kedves fiú ez a Schüsler – írja Mandel Ernő –, Brooklynban lakik az isten háta mögött, de azért barátságos otthona igazi meghitt magyar fészek. Minden tárgyhoz romantika fűződik. Érdekes és a maga nemében egyedülálló albumot csinált a Kossuth-szobor mozgalom történetéből. Gondosan kivágott újságcikkek és fényképek a szobor-mozgalom minden fázisáról. Azonkívül sok serleg és érem. S régebben lelke volt az Amerikai Magyar Athlétikai Klubnak. Birkózásban, futásban stb. díjakat nyert. Fivére, László az American Machine & Foundrynál tölt be fontos állást.”

Ekkor már fotózott, amit valamikor az 1920-as évek második felében fedezett föl önmaga számára. Az Amerikai Magyar Népszava huszonöt éves jubileumi számában közölt s fentebb már többször idézett életrajzában még nincs erről szó. A Kossuth-szobor avatásakor – mint alább szó lesz róla – már fényképezett, bár még nem valami biztos kézzel, a távolság-beállítással olykor még gondjai voltak. Egyik első „komoly”, kiállításra szánt képét, a Magyar rapszodiát Liszt zenéje és egy hímezett parasztkendő inspirálta.²⁰

Az amatőrök mezőnyéből azzal tűnt ki, hogy 1935-ben ő nyerte el az első országos Rolleiflex fotográfiai kiállítás (National Rolleiflex Salon) nagydíját, amelynek pályaműveit egyszemélyes zsűri, Edward Steichen (1879–1973), „a legnagyobb élő fotográfus” bírálta el.²¹ A Rare Sight in New York című képe Amerika-szerte megjelent a képes magazinokban, s szerepelt későbbi kiállításain is. Ugyanebben az évben mutathatta be első önálló kiállítását, melynek a New York Public Library Woodstock fiókkönyvtára adott otthont. Itt 145 képét állították ki. Jelentősebb további egyéni kiállításai: Burleigh Brooks Gallery (New York, 1935, 176 kép), Metropolitan Camera Club (1937, 49 kép), Architectural League of New York (1938), Junior League of the City of New York (100 kép), Hungarian Photographic Exhibition (New York, 1940), Oak Ridge (Tennessee, 1944), Knoxville Art Center, National Museum (Washington, DC), C. Burr Artz Library (Frederick, Maryland, 1951, 45 kép). Összesen több mint harminc egyéni tárlata volt, s ahol időről időre lakott, bemutatta képeit. Ezekon kívül rendszeresen szerepelt nemzetközi és hazai kiállításokon. Életrajza még budapesti és szegedi nemzetközi tárlatot is említ.²²

A korabeli újsághírek szerint fotói több amerikai gyűjteménybe is bekerültek. Fotográfusi karrierjének legfőbb dokumentumát az a több ezer felvétel képezi, ami a New York City parkfelügyelőségének archívumában (Parks Photo Archive) található. A felvételek Robert Moses nagyszabású parkrekonstrukciós és -fejlesztési munkáit dokumentálják, amelyek a roosevelti közmunka program (WPA) részeként 1934-ben indultak, s az öt városrész egységes fejlesztésével nemcsak újrarendezték és jelentősen kiépítették New York köztereit, közösségi pihenő övezeteit, hanem valósággal újjáépítették a metropoliszt. A fenti kiállítások zömében ebből, az 1935 és 1940 között készített anyagból adtak válogatást. Az egyik kiállítását ismertető újságcikk szerint több, mint 25 ezer felvételt készített, bár ez valószínűleg túlzás.²³ Ekkor vált igazán – egy mai kifejezéssel élve – „professzionális amatőrre.” Rajta kívül mások is részt vettek a dokumentációban, de ő és Max Ulrich volt a program két vezető fotográfusa. Szakmai szempontból is az ő munkásságuk a legjelentősebb, akik „hivatalos krónikás létükre láthatóan művészek is

Schüsler Alajos arcképe.
The Cincinnati Enquirer,
June 9, 1946. p. 12.

²⁰ Hear Architect, i. m.

²¹ The Rolleiflex Salon. Camera Craft, vol. 42. 1935. July, 361–362. – a nagydíj egy 18 napos Karib-tengeri hajóutazás volt. Lásd továbbá Stoneleigh College, Rye New Hampshire: A Portfolio from the Photographic Department, n. d. (a továbbiakban Portfolio), Vasváry-gyűjtemény, Hungarian Reference Library iratai.

²² Hungarians in America, i. m., Portfolio és újságcikkek alapján, Egy az American Institute of Architects lapjának küldött olvasói levele szerint 31 önálló kiállítása volt, lásd AIA Journal, vol. 28. No. 7. 1957. p. 421. A budapesti, illetve a szegedi kiállítást eddig nem sikerült azonosítani.

²³ Photographic Display at C. Burr Artz Library. The News (Frederick, Maryland), November 14, 1951. p. 13.

voltak.”²⁴ Három évtizede mondta ezt a költő, fotóművész, filmes, a parkfelügyelőség gyűjteményét ekkor gondozó és feltáró, Gerard Malanga, s ekképpen jellemzi Schüszlert: „Játékosság volt benne, humanitás. Néhány képe nagyon személyes. Le tudott fényképezni egy utcai közlekedési lámpát, hogy az úgy hatott, mint egy némafilm.” Malanga a fotótörténetben nem kanonizálódott két New York-i krónikás művészi életművét önálló kötetben készült feldolgozni. Az Ismeretlen fotográfusok címmel tervezett mű és a Schüszler-életrajz azonban nem készülhetett el, megjelenéséről ugyanis nem tudni.²⁵ Schüszler fényképeiből tehát nem csak sikerei teljében, később sem készült fotóalbum. Néhány képe a parkfelügyelőség honlapján tekinthető meg, mint például az 1936. január 26-án fényképezett [Jégkarnevál a Central Park-i tavon](#), vagy a [Columbus Circle madártávlatból](#) című felvétel. Ez a két jól komponált képe is mutatja, hogy szeretett magas megfigyelő pontokból fotografálni. Ugyanakkor megtalálta módját, hogy közel menjen, a mindennapi élet személyes, intim pillanatait is megfigyelje és megörökítse, ne csupán az új építkezéseket, nevezetességeket, idegenforgalmi attrakciókat.

Brooklyn: 5th Avenue - 41st Street. Schüszler Alajos felvétele, 1935 körül. New York Public Library Digital Collections.

Fotográfiai sikerei nyomán 1938-ban a Stoneleigh College meghívta fotográfiai tanszékének vezetésére.²⁶ A Bostontól ötven mérföldnyire, közvetlenül a tengerparton, New Hampshire állam Rye Beach fürdőhelye közelében lévő leányintézetben az elméleti ismeretek mellett nagy hangsúlyt fordítottak a gyakorlati képzésre. „Kurzusaink – mondta egy interjúban – művészi, ruhatervezési, kereskedelmi, háztartási, titkári, újságírói, fényképezési, drámai, ápolónői és más ilyen szakokra oszlanak és a növendékek számára rendkívül értékkel bír, hogy [a képzés mindkét évében]

öt héten át gyakorlatilag is képesítik magukat, s műtermekben, stúdiókban, irodákban, üzletekben, praktikusán is kipróbálják azt, amit tanultak.”²⁷ Schüszler dicsérte ezt a szisztémát, s így fogalmazott: „büszke vagyok, hogy szinte a jövő iskolájában taníthatom a jövő egyik sokra hivatott művészetét – a fényképezést”. Közben építészeti irodáját sem adta fel, társa vezette, s csak alkalmanként vett részt tervezési feladatok ellátásában. Úgy tűnik örömmel csapott fel „professzionátus művész-fotográfusnak”, s igen jól érezte magát a főiskola vadregényes, festői környezetében – s a száznegyven ifjú hölgnövendék, illetve oktatótársai jó szellemű társaságában. Ám a fényképezési osztály albumát lapozgató újságíró cikke végén – a „két vizet hörpölő igásló” képe nyomán megjegyzi: „Ennek az embernek honvágya van New York után... Az ideális, boldog iskolában él, de szerelmes New Yorkban még a kikopott igáslovakba is...”

Schüszler Alajos a tanítást és az aktív fotós pályáját azonban nem emiatt adta fel, hanem életrajzi okok következtében. 1944-ben megnősült, mégpedig későn, ötven éves korában. Mint kedvenc műfajában, a Life magazinnak küldött olvasói levelében utóbb megírta, majdani felesége fele annyi idős volt, mint ő. Nem akarta elmulasztani a lehetőséget, megelégette már az egyedüllétet. Négy

²⁴ Citys Poetry Captured in Dust. New York Times, July 8, 1986, p. B1.

²⁵ Malanga, Gerard: Timeless Images Preserved: The Parks Photo Archive. BOMB, No. 20. 1987., 5 Schusler képpel; Malangaról és a tervezett Schüszler-életrajzról lásd Tyre, Peggy: Up from the Underground. New York Magazine, vol. 18. No. 46. November 25, 1985. p. 38.

²⁶ Brooklyn Man Gets Photography Post. The Brooklyn Daily Eagle, Educational Directory Section, September, 1938. p. 17. Vö. Portfolio.

²⁷ Gáspár Géza: Az ideális iskola. Beszélgetés Schüszler Alajossal, a Stoneleigh College fényképezési tanárával. Amerikai Magyar Népszava, Magazine, 1940. február 11. p. 10. az oktatás két éves volt.

gyermekük született,²⁸ s házassága után csak a családját fényképezte. Igaz, ebben mintha megőrizte volna a parkfényképész szisztematikusságát. Olyannyira boldog lett első gyermekük megszületésekor, hogy „minden percét” meg akarta örökíteni. Fényképezőgépével „naplóírója és titkára lett” – ahogy felesége fogalmazott, és emiatt benevezte férjét a „Ki a legérdekesebb és leghasznosabb hobbit űző apuka Cincinnatiban?” versenyre. A családjának élő boldog apa a gyerek növekedését és fejlődését kamerájával dokumentálta.²⁹ Az 1950-es években fotográfiai pályájának emlékét korábbi képeiből rendezett kiállításai, illetve az ezekhez kapcsolódó ismeretterjesztő előadásai tartották fenn.

Közéleti aktivitását ekkor sem adta fel. Kossuth Lajos amerikai látogatásának száz éves évfordulójára emlékkiállítást szervezett a Hood College könyvtárában.³⁰ A helyi lap fényképes cikkben adott hírt arról, hogy a marylandi Frederickben lévő női főiskola kiállítására Washingtonból kilátogatott az Amerikai Magyar Szövetség három vezető tisztviselője, a Kossuth-emlékév ünnepségeinek szervező bizottsága: Bakó Elemér, Balogh E. István, a szövetség titkára és Vasváry Ödön. A kiállítás anyagát elsősorban Schüsler saját gyűjteménye szolgáltatta, aki ekkor Marylandben lakott, mint ahogy arra Vasváry is utal idézett cikkében. Bemutatták egy Kossuthot ábrázoló bronz domborművét, s kölcsönadta a Kossuth-szobor általa összegyűjtött s albumaiba rendezett dokumentumait. Ekkor láthatta Vasváry is ezt a gyűjteményt. A helyi lap – nyilván Schüsler nyomán – így zárta a kiállítást ismertető cikkét: „In 1928 a statue was unveiled on New York's Riverside Drive in memory of Kossuth. Mr. Schuszler was a prime mover in the creation of this monument and was marshal of the parade on that occasion, which was attended by 40,000 people, including nearly 600 persons who came from Hungary as representatives of the government and of civil and religious organizations.” Mielőtt a nevezetes dokumentumról néhány előzetes megjegyzést tennénk a részletes elemzés, forrásértékelés nem ennek az írásnak a feladata, érdemes kitérni arra, hogy a New York-i szoborbizottság hogyan készült az esemény fényképes megörökítésére. Az Amerikai Magyar Népszava előbb azt írta, hogy a Kossuth-szobor leleplezés fényképeit a jól ismert magyar fényképész, Beldegreen Gusztáv fogja készíteni, s a New York Times és a World is felkérte őt erre. Tíz nappal később viszont minden magyarázat nélkül azt közölte, hogy „az összes fényképfelvételeit Lukács Márton hírneves magyar fényképész készíti.”³¹ A New York Times a szoborleleplezést előzetesen ismertető cikkét egy a szoborról készült Beldegreen-felvétellel illusztrálta.³² Az Amerikai Magyar Népszavában megjelent fotók eredete s készítője nincs feltüntetve. Szintén nem közlik, hogy a kiadóhivatalban 15 centért árusított képes levelezőlapok kinek a fényképfelvételei alapján készültek.³³ Schüsler az általa összeállított albumban viszont az egyik saját magát ábrázoló képet akkori szignóját alkalmazva így határozta meg: „A. L. S Marshall & official photographer”. Vagyis ő lett a hivatalos fényképész, és egyben a felvonulók élén haladó felvezető marsall. Az életlen felvételt valaki más készítette, feltehetően az ő kamerájával. Az album megfelelő oldalára a státusát igazoló piros-fehér-kék karszalagot is beragasztotta.³⁴ Készült róla egy jobb minőségű felvétel is. Egyelőre nem sikerült olyan forrást találni, amiből kideríthető lenne, hogy mi történt a háttérben, hogyan lett a kezdő amatőrfényképész az esemény „hivatalos fényképésze”, szemben a két jól ismert New York-i magyar professzionális fotográfussal. Ha a Kossuth-szobor bizottság iratai előkerülnek – amire nem sok esélyünk van –, talán ez is kiderülne.

A Schüsler-féle három Kossuth-album magyar és angol nyelvű lapkivágatokból és túlnyomórészt 6×9 cm-es fényképnagyításokból áll, továbbá beragasztott dokumentumokból. Megvan benne a szoborleleplezési ünnep magyar motívumokkal díszített 12 oldalas prog-ramfüzete, amelyben a szoborról „Aloysius Schuszler Registered Architect” dombor-nyomásos pecséttel szignált felvétele

²⁸ Letters to the editors. Life, March 19, 1956. p. 19., fényképpel a házaspárról négy gyermekükkel.

²⁹ Fathers Hobby is Baby. Wife Says in Nomination For Jaycee Prize Test. The Cincinnati Enquirer, June 9, 1946. p. 12.

³⁰ Visit Hood College. The News (Frederick, Maryland), April 11, 1952. p. 4.

³¹ Amerikai Magyar Népszava, 1928. március 4. p. 6., március 14. p. 6.

³² New York Times, March 14, 1928. p. 2.

³³ Amerikai Magyar Népszava, 1928. március 20. p. 1.

³⁴ Ugyanílyen színű lepel borította a szobrot is felavatása előtt – „nem francia, hanem newyorki színeket hirdetve”, miként Harsányi Zsolt írta, i. m.

Schüsztler Alajos a magyar zarándokokat fogadó hajó fedélzetén, 1928.

szerepel.³⁵ Figyelmet érdemel a Hotel Commodore-ban tartott 1600 terítékes díszvacsora programfüzete, „ültetési listája” és a Magyar Amerikai Kereskedelmi Kamara által Hegedüs Lóránt tiszteletére a Waldorf Astoriában adott ebéd brosúrája, valamint a szoborbizottság által munkájáért Schüsztlernek kiállított díszoklevél is. Forrásértékűek a szoborállítást ellenző és a magyarországi fehérterror miatt ellene demonstráló csoportok, a Horthy-ellenes Liga „provokációival” kapcsolatos lapkivágatok és képek. A tiltakozókat egyébként Schüsztler egyszerűen bajkeverőknek tartotta és fellépésüket vitriolos szavakkal elítélte: Az egyik képaláírás szerint a tiltakozókkal még dulakodott is, három transzparensüket megrongálta.³⁶

Az albumokban szereplő újságcikkek csak elvéve dátumozottak, de az események időpontját ismerve, többnyire megállapítható megjelenésük ideje. A magyar cikkek az Amerikai Magyar Népszava közleményei, beszámolóí, kezdve a Kossuth-szoborbizottság megalakulásától a szobor 1930-as kicseréléséig bezáródóan. Néhány dokumentum a mozgalom utóéletére vonatkozik, mint például a Vasváry Ödön által a huszonötödik évfordulóra írt cikk, amit nyilvánvalóan személyes találkozásuk után ragasztott be a harmadik albumba. Az angol cikkek forrása nehezebben deríthető ki, néhány azonban biztos, hogy a New York Times-ból,

vagy az Evening World-ből származik. A fényképek többségére [Schüsztler tollal angol nyelvű meghatározást](#), magyarázatot írt, többet az A. L. S. szignóval, vagy külön képaláírással jelzett is. Saját fényképei a szobor 1927. november 5-i alapkövetételének megörökítésével kezdődnek (15 felvétel). A teljes anyagban van hat dombornyomásos kerettel kivitelezett 20×12 cm képméretű saját nagytás, melyek mind szignáltak. Ezek a reprezentatív képek, a tömeges jelenetek, fel-vonulók és a szobor zászlókkal fedett, illetve a leleplezés utáni állapotát mutató képek. Minőségükben ezek kiemelkednek a többi közül, bár ezek is elsősorban dokumentatív értékűek. Ez vonatkozik a 145 képet kitevő egész fényképanyagra, amelyben akadnak homályos, életlen rosszul exponált felvételek. Az idő múlásával a képek minősége is romlott, kifakult. Minthogy kettős funkciójából adódóan Schüsztler a szoborhoz vonuló tömeg élén kellett, hogy egy ideig haladjon, a felvonulás egészét nem tudta dokumentálni. Olyan kép nincs is az albumban, amely őt marsall szerepében mutatná. Mindezek ellenére az összeállítás valóban forrásértékű, különösen a kép és szöveg összekapcsolásának köszönhetően.

Az összeállításban vannak üdvözlőlapok, köszönőlevelek, újévi s más ünnepi kártyák, névjegyek, amiket Schüsztler cserébe kapott a Magyarországra visszatért „zarándokoktól” a nekik megküldött képekért. Krónikás szerepe közvetlen gyakorlati, kapcsolatszervező és -fenntartó szereppel ruházta fel fényképeit. Az eseményre emlékeztető felvételekkel ideig-óráig olyan kapcsolatokat tudott kiépíteni magyarországi – óhazai – közéleti, politikai körökkel, amelyek a gyerekként Amerikába került fiatalember számára korábban nem lehettek adottak.

³⁵ Összeállította Takaró Géza, a 69-ik utcai református egyház esperese, a programbizottság elnöke. A szoborról készült felvételhez a következő jegyzetet fűzték: „Sajnáljuk, hogy a leleplezés előtt nem volt módunkban jobb fényképet készíteni a szoborról, az út forgalma miatt, a megfelelő távlat hiányában”.

³⁶ Képaláírás: „Just after my scuffle – three placards less then before”. Olvasói levelet is közreadott a Brooklyn Citizen-ben (September 21, 1928), The Anti-Horthy League And the Kossuth Monument. A kivágat szerepel az albumban, illetve megtalálható: Vasváry-gyűjtemény, Hungarian Reference Library iratai.

A Kossuth-szobor avatáskor készült felvételeit s néhány más magyar tárgyú fényképét Schüzler megküldte a Magyarok Világkongresszusa Állandó Szervezeti Irodájához is. Ezek bizonyára szerepeltek a magyarok 1938-ban tartott második világkongresszusa alkalmából a Pesti Vigadóban rendezett kiállításon. Ebből egy töredék, mindössze nyolc felvétel a Világszövetség szintén erősen szórványos anyagával a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárába került. Ezek mind azonosak a Kossuth-albumban szereplő megfelelő képekkel. Sorszámozottak, és a hátoldalukon az „eredetinel” jóval bővebb, és magyar nyelvű magyarázatok ismertetik, hogy a képen ki, vagy milyen esemény látható. Az egyikre mintegy vallomásként ezt jegyezte föl: „Édesanyám a »Commodore« Szállodai Kossuth Bankett szónokait így hallgatta sokáig, a vacsora után. A Horváték, Laci, Dezső, és Mariska néni, és Vilma, lent maradtak az asztalnál. De én és a »mutter« szeretünk körültekinteni, látni, tapasztalni. Én pedig – fényképezni!”³⁷ Mondhatjuk: innét indult, a szoboravatás nagy fény-képezési próbatétele után egyre jobban elsajátította a mesterség fogásait, míg ő maga is szakoktatójává emelkedett. A „mutter” arcát csak elmosódottan – ellenben a mellette lévő oszlopdísz élesen – mutató amatőrkép helyébe a jól komponált, professzionálisan kivitelezett képek sokasága lépett.

Schüzler Alajost a Valey Forge-ban székelő Freedoms Foundation 1959-ben George Washington zenei emlékéremmel tüntette ki Our Good American Home című „zenekölteményéért” – ami egy további elfoglaltságára, érdeklődésére vet fényt, noha a zenei „pályáról” nem vallanak a tőle származó életrajzi feljegyzések. 1962-ben ugyanilyen elismerést kapott fotográfiái munkásságáért.³⁸ 1966. június 1-jén hunyt el utolsó lakhelyén, Cleveland Heights, Ohio-ban. Felesége évtizedekkel túlélte őt, 2012-ben, 92 évesen érte a halál Virginiában.³⁹

³⁷ Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, MVSZ leltározatlan fotók, 2. doboz, a szerző által 42-es sorszámmal jelzett kép. A Magyarok Világszövetségének iratanyag és fényképgyűjteményének egy része a Magyar Nemzeti Levéltárba került (P 795), de abban nincsenek Schüzler-felvételek. A Nemzeti Múzeum Fényképtára egy 1935-ben készült, egy New York-i magyar utazási iroda kirakatát mutató Schüzler-felvételt közreadott: Fényképek „Magyar Amerikából” Válogatás a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárának gyűjteményéből. Szerk.: Tomsics Emőke. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, é. n. 13.

³⁸ Hungarians in America, i. m. Vö. Szabad Magyarság (New Brunswick), 1960. május 8. (19. szám) p. 4.

³⁹ US Social Security Death Index, database, FamilySearch, Aloysius Schuszler, Jun 1966; US, GenealogyBank Obituaries, 1980–2014, database with images, FamilySearch, Aloysius Schuszler in entry for Mrs Vivian Marie Schuszler, Virginia, United States, 14 Nov 2012; from „Recent Newspaper Obituaries (1977–Today),” database, GenealogyBank.com; citing Wytheville Enterprise, born-digital text.